

ПЕТАР Хр. ИЛИЕВСКИ
Кеј „13 Ноември“, кула IV, ст. 11
Скопје

УДК 809.1(091)

МЕСТОТО НА АНТИЧКИОТ МАКЕДОНСКИ МЕЃУ ДРУГИТЕ ИНДО-ЕВРОПСКИ ЈАЗИЦИ

Апстракт: Увод. Мислења за античкиот македонски од антички и современи автори. – 2. Неоснованост на тезата за дорското потекло на античкиот македонски и на теоријата од Кречмер за поделбата на грчките дијалекти како резултат од доселувањето на „грчките племиња во три сукцесивни брана“. Аргументацијата на Ц. Чедвик за потеклото на грчкиот етнос и формирањето на грчките дијалекти. – 3. Современата теза на официјалната грчка историска и филолошка наука (од крајот на шеесеттите години наваму) според која античкиот македонски бил „најстар, најчист и најконзервативен грчки дијалект“. – 4. Принципи врз основа на кои може да се утврди дали античкиот македонски е дијалект и чиј (дорски, предгрчки), или, ако е одделен јазик, со кои други и.-е. јазици бил сроден. – 5. Што може да се заклучи од анализата на автентичниот јазичен материјал останат од античкиот македонски и класиран според фонетските особености, значењата и посигурните етимологии на одделни зборови и имиња. – 6. Анализа на антропониими на антички Македонци. Промени во антропониимијата на еден народ при смена на културата и/или религијата. – 7. Заклучок. Античкиот македонски е одделен и.-е. јазик, различен од грчкиот, сроден со фригискиот.

1. За античкиот македонски има многубројни сведоштва од класични и покласични извори, но досега не е откриен никаков текст ниту натпис на овој јазик. По име се спомнува и еден старомакедонски поет, Arribaios, на дворот од кралот Архелај (413–399), сп. Suidas (s.v. Εὐριπίδης), но ништо не е останато од неговите поеми. Старите глосографи, основоположници на византиската и современата лексикографија, сепак сочувале од заборав стотина зборови-апелативи и педесетина особни имиња, главно, од религиската сфера, означени како македонски.

Најголем број од глосите со нивното значење запишал александрискиот граматичар Amerias од македонско потекло во III век пред Хр. Познато е дека хеленистичките граматичари објаснувале нејасни, застарени во нивно време, или туѓи, негрчки зборови, што се среќавале во делата на постари

автори (Хомер, трагичари, ретори и др.). Отпрвин такви појаснувања запишувале по маргините од ракописните текстови, а подоцна составувале и посебни кодици со такви глоси, класирани според автор, предмет или јазична припадност, како што може да се види од пронајдени фрагменти на папирус. Списот на *Amerias* со македонските глоси, меѓутоа, не е сочуван. Дел од глосите на неговиот кодекс се дојдени во ексцерпти од подоцнежни граматичари и глосографи, како Атенеј (II-III век по Хр.), Полукс (II век по Хр.), а особено Хесихиј (V век по Хр.), означени обично како „македонски“ и/или „земени од *Amerias*“. Кај Хесихиј вака се означени 85 зборови. Но бидејќи тој не секогаш ги додавал ознаките чии се глосите и од кого ги препишал, нему му се припишуваат и други зборови со исти фонетски особености како оние што се обележени: „кај Македонците“ или „*Amerias*“. Освен тоа, одделни македонски зборови се содржат во делата и на други покласични и рановизантиски автори и лексикографи, како Плутарх, Климент Александриски, Фотиј, Суида и др.

Од овие зборови, дојдени во преписи од преписи, често со грешки како во основната глоса така и во објаснувањето, познати само во една форма без и најмал текст, не може да се реконструира говорниот јазик на античките Македонци. Близу двесте години овие глоси се предмет на интензивни лингвистички истражувања, но нивниот оскуден фонд и отсуство на било какви текстови даваат повод за различно толкување, па не е чудно што мислењата на научниците по прашањето за јазичната припадност на античките Македонци се поделени:

Додека едни, како W. Sturz (1808), A. Fick (1866, 1874), P. Kretschmer (1896, 1927), K. D. Buck (1928, 1955²), V. Georgiev (1966, 1981) I. Merker (1965) и др. допуштаат дека Македонците биле индоевропско племе од иста фамилија од која потекнуваат Грците и дека нивниот јазик бил сроден или ист со грчкиот, други, како K. O. Müller (1825), G. Meyer (1875), M. Vasmer (1908), A. Thumb – E. Kiekers (1932), B. Бешевлиев (1932, 1934/5), M. Budimir (1934/5, 1966), V. Pisani (1937), I. I. Russu (1938), H. Barić (1948), P. Chantraine (1966), I. Pudić (1966, 1967, 1970-1), R. Katičić (1976), E. N. Borza (1992) и др. сметаат со мали варијанти дека античките Македонци биле одделен индоевропски народ со јазик различен од грчкиот, поблизок до тракискиот, илирскиот, фригискиот итн., трети, најекстремни, како G. K. Hatzidakis (1900, 1928), O. Hoffmann (1908, 1928), A. Keramopoulos (1934), J. N. Kalléris (1954, 1976) тврдат дека античките Македонци биле Грци и нивниот јазик – грчки дијалект, а I. K. Probonas (1973) оди и подалеку кога античкиот македонски го прогласува за најстар и најчист протогрчки дијалект.

Најревносни застапници и пропагатори на третава теза, особено во последниве неколку години, се некои современи грчки филолози, историчари и археолози. Еден од најсилните аргументи на претставниците за грчкото потекло на античките Македонци, изложен прво во почетокот на нашиов век од Hoffmann (1908) во Уводот на неговата опширна студија за Македонците, нивниот јазик и народност (стр. III) е, всушност претпоставка од екстралингвистичка природа, а имено: „Ако старите Македонци не биле Грци, како можеле тие, како самостоен, слободен и со оружје посилен народ, да ја примат грчката култура и дух и да станат најизразити носители на хеленската култура?“ Оваа мисла оттогаш често се истакнува и повторува, а Ар. Daskalakis (1965, стр. 59) роман-тичарски заклучува дека „чудото на хеленизацијата на стариот свет не би можело да стане ако Македонците не биле Грци и не зборувале грчки“.

Оваа претпоставка, меѓутоа, не може да се одржи пред фактот дека грчките племиња ревносно си го чувале својот дијалект и од него не се откажувале. Да биле античките Македонци Грци и нивниот јазик да бил грчки дијалект тие сигурно не би го напуштиле за да прифатат друг, имено атичкиот, а подолу ќе видиме дека меѓу позајмените грчки зборови во македонските глоси има и такви што потекнуваат и од други грчки дијалекти. Показателно е дека класичните филолози, експерти по грчките дијалекти, не го вклучиле македонскиот меѓу нив. Фактот, пак, што атичкиот дијалект бил прифатен за официјален јазик на дворот од Филипа II, а Александар III на овој дијалект ја раширил грчката култура речиси по целиот Медитеран и на Исток до Индија, претставува само кулминација на хеленистичките тенденции што ги спроведувала македонската династија уште од многу порано. Има експлицитни екстралингвистички сведоштва дека „татковскиот јазик“ на Александар Велики бил различен од Грчкиот и Грците не го разбирале тој јазик, сп. Curtius Rufus VI, 9. 35; Plutarchus, *Alex.* 51.4; *Eum.* 14.5; *Ant.* 27; *Vita Arati* 16; *Athen.* III, 122A; фрагмент од изгубената Аријанова Историја на наследниците од Александар Велики папирус (PSI XII, 1284) и др.

Воспитан од големиот грчки философ Аристотела, Александар III високо ја ценел старогрчката просвета и затоа ги раширил нејзините напредни идеи до централна Азија. Но тој ја напуштил догмата за разликата меѓу Грци и варвари, внесувајќи во својата политика нов дух на еднаквост, туѓ дур и на неговиот учител којшто го подготвувал да им биде на Грците водач, а на варварите господар. Во својот живот Александар се раководел повеќе од филобарбарот Хомер,

чија *Илијада* ја носел постојано со себе, отколку од Аристотела којшто го учел дека сите варвари (βάρβαροι) по природа биле робови. Согласно со својата космополитска идеологија Александар пројавувал извонредна широкоградост како кон покорените Грци, така и кон другите освоени и потчинети балкански и азиски народи, чии народни обичаи и верски чувства длабоко ги почитувал.

Како аргумент за грчката припадност на античките Македонци се истакнува и фактот дека на територијата од античка Македонија се најдени многубројни натписи на грчки јазик. Но познато е дека во античко време грчкиот бил јазик на писменоста, администрацијата и дипломатијата. Тој се употребувал, речиси, во сите балкански и медитерански, па и во некои средноазиски земји, исто како латинскиот во средниот век во Западна Европа, или англискиот денеска во целиот свет. Грчки натписи се најдени на повеќе места во Северна Африка, Шпанија, јужна Франција, Италија, Азија, Јадранскиот и Црноморскиот брег, па зар врз основа на тоа може да се тврди дека тие биле грчки територии?

2. Околу еден и пол век, почнувајќи од Sturz (1808), а особено од Hatzidakis и Hoffmann, па сè до Kalléris (1954, 1976) и Hammond (1970, 1972), претставниците за грчкото потекло на античките Македонци ја застапуваа тезата дека Македонците биле дорско племе, а нивниот јазик дорски дијалект. Оваа теза се потпира на легендарниот текст од I кн. 56 гл. на *Историјата* од Херодот, каде што се раскажува за миграциите на Дор, синот на Хелен, па кога престојувал извесно време во областа на Пинд бил наречен *Makednón* а потоа, кога племето дошло на Пелопонез било наречено Δωριόν ('дорско'). Тезата се потпира и на изразот од 43 гл. на VIII кн. од истата *Историја*: Δωριόν τε καὶ Μακεδνὸν ἕθνος. Со овие зборови Херодот како да го идентификува дорското со македонското племе.

Класичната наука во XIX век ја прифати оваа мисла на Херодот и вложи напори да ѝ даде научна подлога. Придавањата *μακεδνός*, која во грчкиот е употребена само еден единствен пат кај Хомер (*Od.* VII, 106) со значење 'долг, висок, танок, нежен', како епитет за дрвото јасика, филолозите ја поврзуваа со етнонимот *Μακεδών*. При тоа се обидоа да ѝ дадат и научна подлога на оваа врска, а имено дека слогот -δνός- во *μακεδνός* бил нулски степен, а -δων во *Μακεδών* – аблаутна од иста основа.

Врз основа на овие зборови пред повеќе од сто години А. Fick претпозложи дека античките Македонци биле дорско племе кое, на пат кон Медитеранот, заостанало во централниот дел на Балканскиот Полуостров. Етноним *Makedónes*, којшто

е според него изведен од *makednós*, го објасни прво како ‘(луѓе) со висок раст’, а потоа и како ‘жители на висок, планински терен’.

Ова, веќе традиционално сфаќање беше поткрепувано со Хесихиевата глоса *Μακετ(τ)ία*, објаснета како ‘Долга земја’, а употребена со значење на хоронимот *Μακεδονία*. Но називот *Μακεττία* е од подоцнежнo време. Античките Македонци не ја нарекувале така својата земја.

Идеите на Fick за доселувањето на грчките племиња, а заедно со нив и на македонското, ги има подробно разработено виенскиот професор P. Kretschmer, кој на крајот од минатиот век (1896) ја објави својата теорија за развојот на грчките дијалекти (јонски, ајолски или ахајски и дорски) според доселувањето на грчките племиња од север (Подунавје) кон југ во три сукцесивни бранови: најпрво Јонци (околу 2.000 год. пред Хр.), потоа Ахајци (околу 1.700–1.600 год.) и најпосле Дорци (околу 1.200 год.). Според Kretschmer тезата за дорскиот карактер на античките Македонци наполно се вклопувала во концепцијата на неговата теорија.

На прв поглед сето тоа изгледа логично поврзано и веројатно. Меѓутоа, научните сознанија од средината на нашиов век фрлија нова светлина врз оваа проблематика:

1°. Прво класичните филолози покажаа критичен однос кон придавката *μακεδνός* и нејзиното поврзување со *Μακεδών*. Етимологијата на овој редок збор (*μακεδνός*) не е јасна (сп. H. Krahe, *Glotta* 17, 1929, 159; P. Chantraine 1933, 194, *DELG* s.v.; E. Risch, 1937, 1974², 106; H. Frisk, *GEW* s.v. и др.). Во грчкиот има и други зборови кои, иако не многу на број, се образуваат со експресивниот суфикс -δνός, па поврзувањето на *μακεδνός* со *Μακεδών* како да се две форми од иста основа во различни аблаутни степени е доведено во прашање. R. Katičić (1976^a, 100) го семта ова поврзување за возможно, но далеку од сигурно.

2°. Херодот можеби и верувал дека се вистински легендите што ги запишувал (VIII, 137s.) за грчкото потекло на македонската кралска династија, која божем потекнувала од Аргос на Пелопонез, но тој, како и мнозина други класично-грчки автори, ги сметал Македонците за βαρβαροί. Кон Дорците, меѓутоа, имал сосема поинаков однос.

Некои од современите историчари се обидуваат да докажат дека античките Македонци биле нарекувани *barbaroi* бидејќи биле на пониско културно ниво од Хелените, зашто долго време пред персиските војни тие живееле изолирани во планинските предели на Орестија и немале допир со хеленската култура од југот. Но тоа е метафорично значење на зборот *barbaros* од подоцнежнo време. Всушност, *barbaros* е

ономатопејски термин од сферата на јазикот, а не од културата; зборот е познат и во сумерскиот: *barbar*, староиндискиот *barbara* и првобитно означува 'туѓинец' што зборува неразбирлив јазик. За старите Грци *barbaroi* биле и Персијанците и Египтјаните, кои во културен поглед не биле пониско од нив. Обратно, дорските племиња, кои навистина биле на многу ниско културно ниво во споредба со Ахајците и Јонците, никогаш не биле од нив нарекувани *barbaroi*, а Македонците за нив биле *allophyloi* 'туѓ народ' (сп. Plut., *Vita Arati* 16). На грчки некултурен се вели *anēmeros*, а не *bárbaros*.

3°. Теоријата на Kretschmer за доселувањето на грчките племиња во три сукцесивни бранови беше суверена во класичната наука повеќе од половина век. Но со новите археолошки и лингвистички откритија во педесеттите години од нашиов век нејзините основи беа сериозно разнишани. Тие покажаа дека оваа теорија не одговара ни на историските факти, ниту пак е во состојба да ги реши проблемите што искрснуваат од нејзините претпоставки. Археологијата откри јасни траги од техниката и обичаите на новодојдени преселници во Грција околу 2.000 год. пред Хр. Тие укажуваат на правец не од север кон југ, а од исток (преку Дарданелите) кон југозапад (сп. J. L. Caskey, *САН*, rev. ed. II, ch. 27).

а. Ако навистина грчките племиња доаѓале во текот на еден така долг временски распон, необично е како можел да биде јазикот од третиот бран (на Дорците) разбирлив за доселените Грци од првиот бран пред 800 години. Познато е како брзо се менува јазикот особено ако нема писменост, а факт е дека сличностите во грчките дијалекти се поголеми отколку разликите. Дорскиот дијалект никогаш не бил идентификуван со античкиот македонски јазик кај старогрчките автори.

б. Грчкиот содржи позајмени зборови од јазиците на медитеранскиот простор кои одразуваат исти дијалектни црти како и во наследните зборови, што покажува дека во грчкиот тие биле позајмени пред тој да биде поделен на источни и западни дијалекти. А не е ист случајот со таквите изоглоси во античкиот македонски, сп. на пр. *dalankha* кое одговара на грчкото *thalassa/-tta* 'море'. Таму тие покажуваат, како што ќе видиме подолу, сосема поинакви рефлексии кои не можат да се вклопат во јазичниот систем на грчкиот и неговите дијалекти.

с. Да бил грчкиот формиран пред 2.000-та година сигурно досега ќе се најдеа траги од тој јазик надвор од Балканскиот Полуостров, како на пр. од келтскиот, готскиот и други јазици што се настанати на едно место, а потоа се зборувале на други места.

Всушност, грчкиот е образуван на Балканот од јазикот на доселените индоевропски племиња со многубројни интерференции од јазиците на затеченото тогашно балканско население. Сега, кога станаа достапни текстовите од линеарните Бе плочки, се гледа дека во микенскиот грчки од средината на II милениј пред Хр. (XIV – XIII век) има очигледни траги и од дорскиот дијалект, што покажува дека Дорците не дошле подоцна од другите грчки племиња (сп. J. Chadwick 1975 и 1976, *PP* 31, 103–117).

Показателно е и тоа што Херодот раскажува во својата *Историја* (I, 56) дека Дор, потиснат од Кадмејците, отишол од југ на север во областа на Βοίον (Грамос), каде што бил наречен *Makednós*, а потоа се вратил на југ и на Пелопонез неговото племе било наречено *Dorikón*. Терминот *μακεδνών* дури и да значи „македонски“, тој не кажува дека Македонците биле наречени „дорско племе“, а обратно. Како некои централни балкански племиња во Горна Македонија што биле наречени *Makedónes* во времето на Тукидид (сп. II, 99,6), така можеле извесно време да бидат нарекувани и Дорците кои во планинскиот дел од Македонија дошле од југ (сп. П. Хр. Илиевски, 1992, бел. 37). Така, нема реални основи за идентификација на дорскиот грчки дијалект со јазикот на античките Македонци.

3. Лексичкиот фонд од македонските глоси исто така не дава сигурна база за заклучокот дека античкиот македонски бил дорски дијалект. При досегашните интензивни и повеќекратни интерпретации на глосите се вложувал огромен напор да се откријат во нив што повеќе дорски форми. Меѓутоа, материјалот е комплексен и хетероген. Ако во некои глоси се јавуваат и дорски форми, на пр. ἄγῆμα, δαίτας (атички ἥγημα, δαίτης), во други се забележуваат атички, на пр. βηματίζειν (а не βᾶμα – дорски). Глосата ἀλήη· κάρρος ‘вепер’ содржи јонска црта (-η зад - ι-). Во омиленото кај старите Македонци име Πτολεμαῖος и Νεοπτόλεμος се покажува ајолски рефлекс πτόλεμος (наместо атичкото πόλεμος), но паралелно со него има и Εὐπτόλεμος, Касандров генерал (314 пред Хр., Diod. Sic. 19, 68.77) сп. и Πολεμοκράτης (Аг., *Анаб.* I, 14.2+). И во многу други случаи отсуствуваат ајолски црти. Дигамата, која е типична за ајолскиот, во македонските глоси не се среќава. Вакви недоследности не се својствени за еден дијалект. Очигледно овде се работи за позајмени зборови од разни грчки дијалекти и од различно време.

Современата грчка филолошка и историска наука не можеше да ги игнорира овие неоспорни факти и кон крајот на шеесеттите години официјално ја напушти тезата дека

античкиот македонски јазик бил дорски дијалект. Но при тоа отиде уште подалеку во минатото. Теоријата на Kretschmer за доселувањето на грчките племиња со оформен јазик беше отфрлена, а прифатена тезата на J. Chadwick (1963) за формирањето на грчкиот јазик со сите негови дијалекти негде во јужнобалканските простори.

Во луксузното издание на *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνος, Προϊστορία καὶ Πρωτοϊστορία*, Ἀθήνα 1970, II изд. 1980 (стр. 356–379) е прецизирано тоа место во Западна Македонија, во просторот околу планината Грамос и горниот ток на реката Haliakmon (Бистрица), во 2.200–2.100 година пред Хр. Во самото јадро, каде што се зародил и размножил грчкиот етнос се претполага дека веќе биле дефинирани и дијалектите: протоајолски и аркадски на исток, јонски на југ, а дорски на запад. При тоа, во Тесалија откриваат и еден којнѐ, заеднички грчки дијалект со елементи од источните, централните и западните говори.

Бидејќи просторот каде што, според новата теорија се зародил грчкиот етнос е истиот каде што се развило и македонското племе, кое овде, природно, се смета за грчко, македонскиот јазик исто така содржел особености од сите други грчки дијалекти. Некои грчки филолози, сп. Probonas (1973, 6, 58), излегоа со тезата дека античките Македонци биле Индоевропјани, Протоелини, дека нивниот јазик бил најстар и најконзервативен грчки дијалект којшто воедно фрлал нова светлина и врз најстарата историја на грчкиот етнос. По дешифрирањето на линеарното Бе писмо и расчитувањето на микенските натписи, грчки лингвисти кон крајот на шеесеттите години започнаа да бараат и „откриваат“ јазични паралели меѓу микенскиот грчки и античкиот македонски. Додека порано се настојуваше да се најдат и прогласат што повеќе дорски форми, сега тие вложуваат големи напори да ги негираат поранешните предлози и да откријат архаични ајолски и микенски паралели.

Потпирајќи се на вакви идеи, развојот на тезата за „грчка Македонија“ достигна кулминација во осумдесеттите години. По откривањето на царската гробница на Филип II во Вергина (1977) и објавувањето на наодите во монографијата *Philip Macedon* (1980), во 1982 год. беше помпезно одбележен со меѓународен конгрес и еден необичен јубилеј под наслов: *4.000 години грчка Македонија*. Во духот на овие идеи оттогаш се објавени и многу други статии и монографии.

Оваа теорија, која претендира на научност, всушност почива на претпоставки непоткрепени со ниеден изворен историски факт. Еден долг период од околу 1.600 години (од 2.200–600)

е реконструирана предисторија на античките Македонци врз основа на едно предубедување дека тие не можеле да бидат ништо друго освен Грци.

4. Тезите за потеклото на античките Македонци и нивниот јазик кои повремено се сменуваат во зависност од нови научни сознанија, можат да бидат потврдени или отфрлени само врз основа на автентичен јазичен материјал од македонските глоси и друг ономастички материјал. Како што одбележивме, глосите досега често биле подробно проучувани, а за некои од нив се напишани и опширни студии. Разликите во нивната интерпретација во знатна мера се должат на лошата состојба во која се дојдени тие, а уште повеќе на претходна мотивираност од страна на самите интерпретатори. Само една непристрасна анализа на глосите и ономастичкиот (антропонимски и топонимски) материјал може да пружи реални сознанија за статусот на античкиот македонски и неговото место меѓу другите индоевропски јазици.

Нашата цел овде е прво да ги утврдиме принципите врз основа на кои ќе може да се установи а. дали античкиот македонски е дијалект и чиј (дорски, предгрчки), или, ако е одделен јазик, со кои други индоевропски јазици бил сроден и б. што може да се заклучи од анализата на јазичниот материјал останат од античките Македонци и класиран според фонетските особености, значењата и посигурните етимологии на одделни зборови и имиња.

Општопознато е дека дијалектот претставува збир на особености, различни од оние во други поблиски или подалечни говори што имаат ист јазичен систем. Ако се разликуваат такви, што да не можат да се вклопат во рамките на одреден јазичен систем, тогаш е во прашање не дијалект, а посебен јазик со поинаков јазичен систем (сп. E. Schwyzler, 1939, 69–70; P. Chantraine 1966, 157s.).

Јазичниот систем на античкиот македонски, како што одбележивме, не може да се реконструира во целост врз основа на оскудните лексички остатоци без флексија. Меѓутоа, има документираните автентични македонски форми кои, очигледно, не можат да се вклопат во фонетскиот систем на грчките дијалекти.

Еден број од глосите имаат сигурни паралели во грчкиот. Тие обично се сметаат за адаптирани грчки зборови во античкиот македонски, но со исто толку право можат да се сметаат за наследени индоевропски зборови кои во македонскиот имаат поинаков гласеж. Така на пр. глосата ἄδῃ, објаснета со грчкиот збор οὐρανός 'небо' е мошне показателна. H. Frisk (*GEW*, s.v.) констатира дека оваа глоса била идентична

(„identisch“) со грчкото αἶθήρ ‘воздух’. Но всушност идентичноста е овде привидна. При една споредба на ἄδῃ со грч. αἶθήρ се забележуваат три фонетски разлики и една семантичка. На местото од грчкиот дифтонг αἶ- во македонскиот стои монофтонг *a-*, на местото од грч. безвучен аспират -θ-, во макед. стои звучен оклузив -*d-*, на местото од грч. завршок -ήρ, во макед. не се јавува крајниот консонант -г. Ова не е единствен ваков пример. Меѓу македонските глоси има две-три дужини примери каде што индоевропските media aspirata *bh, *dh, *gh во македонскиот даваат media *b, d, g* (аспирацијата се губи), а во грчкиот тие се предаваат со tenuis aspirata *ph, th, kh* (безвучни аспирирани) φ, θ, χ. Тоа јасно укажува на два различни фонетски системи. Kalléris вложил огромен напор да докаже дека макед. ἄδῃ и гр. αἶθήρ не биле изведени од иста основа и прави невозможни претпоставки само за да објасни како можело да дојде до промената на значење *небо* (ἄδῃ) од *воздух* (αἶθήρ). Р. Chantraine, меѓутоа, во својот Етимолошки речник на грчкиот јазик (*DELG*) не ја ни спомна глосата ἄδῃ под αἶθω, каде што расправа за αἶθήρ.

Кон овој пример можат да се додадат уште дваесеттина други со ист рефлекс (макед. *d*, грч. *th*), од кои ќе спомнеме само неколку:

ἀδαλός, објаснето со ἄσβολος ‘саѓи’, синоним за грч. αἶθλα-λος.

ἀδραΐа ‘ведрина’ αἶθρα. Μακεδόνες, од иста основа како ἄδῃ и ἀδαλός.

δάνος ‘смрт’, грч. θάνατος, δανῶν κτείνων, δανέω ‘убива’, θανεῖν ‘умира’.

δώραξ· σπλήν ‘слезина’ ὑπὸ Μακεδόνων, а соодветствува на θώραξ ‘оклоп за гради’.

Спомнатото δάλαγχαν· θάλασσαν ‘море’ е позајмено од супстратот.

Вториот дел од својата опширна *Лингвистичка и историска студија за Македонците*, каде што требаше да ги објасни особеностите на античкиот македонски, Kalléris го објави 22 години по I дел (1954, 1976, стр. 329-663). Не можејќи во грчкиот систем да ги вклопи македонските зборови со звучни оклузив *b, d, g*, на кои им одговараат грчките безвучни аспирати *ph, th, kh* (φ, θ, χ), се обиде преку интерпретација на лексички минимуми да ги поврзе македонските глоси со други индоевропски основи. Сè она што не може лесно да се вклопи во системот на грчкиот јазик го прогласи за грешка или дека не е македонско. Допушти само два-три случаи на неправилни форми, исклучоци. Повеќето од неговите етимологии се провидно тенденциозни и неуверливи.

Разликата во предавањето на индоевропските аспирирани звучни оклузивни меѓу античкиот македонски и грчкиот е доследно спроведена како во наследени, така и во позајмени зборови и имиња. Случаи со **bh*, макед. *b*, грч. *ph* (φ):

ἄβεις ·ἐχεις(?) 'змии' ὄφεις

ἄβροϋτες, 'веѓи', грч. ὄφρυς, слов. бровъ, ст. инд. *brūh*. Во врска со овој пример и Kalléris (стр. 77) одбележа неколку разлики: Протетскиот вокал *ō-* од грч. ὄφρυς во античкиот македонски гласи *α-*; аспирираниот безвучен оклузив *ph* (φ) нормално е предаден во макед. со звучен неаспириран *b*; долгиот вокал *ū* од ὄφρυς во макед. е промент во *ou*, а истовремено е променета и флексијата: во грчкиот таа е вокалска (сп. плур. ὄφρυες), а во макед. – консонантска (основата е проширена со *-t-*, ἄβροϋτες), што покажува дека и морфолошкиот систем меѓу грчкиот и античкиот македонски не се совпаѓал.

Κεφαλή 'глава', грч. κεφαλή. Преку интерпретацијата на оваа глоса Hatzidakis (1900, 318–319) се обидува да објасни дека звучните оклузивни β, γ, δ во античкиот македонски стоеле наместо звучни фрикативи како во новогрчкиот и дека нивното озвучување било појава од подоцнежното време и секундарно; следователно тоа не претставувало изоглоса со оние (негрчки) индоевропски јазици во кои аспирираниите звучни оклузивни преминале во звучно неаспирирани. Според него глосата κεφαλή е развиена од и.-е. **g'hebhalā*, каде што оклузивот ја изгубил аспирацијата преку дисимилација уште додека бил безвучен како и во сите други грчки дијалекти. Неговата претпоставка, всушност, е заснована само на овој единствен пример, а и за него нема апсолутно никакви докази каков бил изговорот на овој збор во античкиот македонски. Случајно кај Хесиџ е сочувана уште една глоса за глава, γαβαλά, без ознака со етник чија е. Многу е веројатно дека и таа е македонска и тоа во нејзината автентична форма, како што забележи и Катичиќ (1976^a 112, ^b349). Тоа значи дека покрај својата оригинална форма γαβαλά, античките Македонци го позајмиле и грчкиот назив за глава κεφαλή, но адаптиран според нивниот фонетски систем. Таков е случајот и со глосите:

κάναδοι 'вилици', грч. γνάθοι, појаснето со σιαγόνες 'долна вилица',

κόμβοι 'заби', грч. γόμφοι и др., а особено се показателни позајмените грчки лични имиња со рефлекс *b* < **bh*, грч. φ: Βάλακρος, варијанта Βάλαγρος, прифатено како македонско име (сп. Панев, 1993^a, s.v.), прекар изведен од грч. φαλακρός 'келав'. Βερενίκη со варијанта Βερενίκα, Βερνίκα, грч. Φερενίκη 'Победоноска'. Името Βερενίκα со нови фонетски промени е во употреба и денес кај балканските народи во форма *Вероника*.

Βίλαρρα(?), Βίλος наспроти грч. Φίλος ‘Пријател’.

Βίλιππος за грч. Φίλιππος ‘Коњољубец’.

Κεβαλίνοз за грч. Κεφαλίνος ‘Главуш’, сп. исто и

Κέβαλος за грч. Κέφαλος и др.

Кон оваа група на лични имиња припаѓа и етникот Βρύγες, варијанта Βρίγες, како што Македонците го изговарале името на Фригите (Φρύγες).

Личното име Γαιτέας би можело да се доведе во врска со една реконструирана форма од грч. име *Χαιτέας, каде што се јавува рефлексот *g* на местото од грчкото *kh* (χ) < χαίτη, дор. χαῖτᾱ ‘долга коса’ < *ghait- и, можеби Μάγα од *Μάχας ‘Борец’, но етимологијата на Μάχη не е сигурна (сп. DELG s.v. μάχομαι).

Со ист рефлекс на *g* < *gh е веројатно и македонската глоса ἀγέρδα ‘круша’, која се доведува во врска со ἄχερδος ‘дива круша’ (< ?*gher-).

5. Меѓу глосите има еден број (околу 25–30) очигледни грчки заемки во иста форма, но често со променето значење. Тие се, главно, термини од воениот, организацискиот и културниот живот, на пр.:

ἄγημα од ἄγω „кралска гарда“ τῶν ἐταίρων (на придружници), или одделение на коњица – ἱππέων и др. (Агг. IV, 24.1; V, 12.2; 13.4 и др., сп. кај Kalléris стр. 80), кое добило и пошироко значење: ‘одделение на одбрани борци’.

ἀγκάλις· ἄχθος ‘терет, тежина’ и δρέπανον ‘срп’, грч. ἀγκάλη ‘лакот’ и ‘свиткано колено’.

βασιλεύς – βασίλισσα ‘крал – кралица’.

ἐταῖροι ‘кралски пријатели’, ‘придружници’, аристократи на македонскиот двор, а на грч. ‘другари’.

δώραξ (в. горе) се доведува во врска со θώραξ ‘оклоп за гради’, а во македонскиот ‘слезина’.

Познати се називите οἰρίσση за ‘долго (македонско) копје’ и σιγύνη ‘копје (воопшто)’. Но меѓу глосите има и позајмен грчки збор за копје ἀκόντιον· δοράτιον.

Најмногу грчки зборови во иста форма се среќаваат меѓу термините од областа на воениот и организацискиот живот: βηματιστής ‘офицер за врска и мерки за оддалеченост со чекори’ (во војската на Александар Велики); διμάχαι ‘борци и на коњи и пешке’; διμοιρίτης ‘војник со двојна плата’; ἡμεροδρόμας ‘гласник’; ἱάροχης ‘командир на коњички ескадрон’; λοχαγός ‘заповедник на оклопна чета’; ἱπλάροχης ‘заповедник на коњица’; ἱπτεύς ‘коњаник’; νικάτωρ ‘елитна чета војници (победници)’; σωματοφύλακες ‘телесна гарда’; ταξίαρχος ‘заповедник на најголема воена единица на оклопници’; ὑπασπισταί ‘пешадија на ἐταῖροι; φάλαγξ ‘фаланга’, македонски боен ред и др.

Меѓутоа, во глосите од други области на природата: атмосферски појави, називи на животни, растенија, географски и хидрографски поими итн. има зборови кои на грчки ништо не значат. Едни од нив имаат индоевропски етимологии, но без соодветни грчки паралели:

ἄλιζα· ἡ λεύκη, τὸ δένδρον. Обично се смета дека е тоа назив за ‘бела јасика’. Очигледно, ова е од индоевропска основа, документирана во повеќе јазици: лит. *alksnis*, рус. *олыха*, срп.-хрв., макед., буг. *ела*, *елка*.

βέδν < **medu-* ‘вода’, во фригискиот, а во ант. макед. објаснета со ἄήρ ‘воздух’ (Clem. Alex., *Stromata* V, 8.46). Од овој апелатив со основното значење ‘вода’ е изведен и топонимот *Edessa* < **Feδεσ-ia*, преведено на словенски со „Воден“.

γόδα ‘внатрешности’, грч. ἔντερα, ст. инд. *gudam*, герм. *Küt* < **geu-*, **gu-*.

ἰζέλα· ἀγαθὴ τύχη ‘добра среќа’ (поздрав), има паралела во илир. *veselia*.

ἵλαξ (вид) даб’, лат. *ilex*, а грч. ἡ πρῖνος.

πέλλα ‘камен’, герм. *Fels* од и.-е. **pel-sa*. Од овој апелатив е изведено и името на македонската столица *Pella* со значење *Каменица*.

Најпосле, има една не мала група на македонски глоси со несигурни етимологии и без грчки паралели, како:

ἄβαγα ‘ружи’, грч. ῥόδα. Досега има десетина обиди за објаснување на овој збор со средства на грчкиот јазик, но сите се неубедливи. Kretschmer, Pisani, сп. Frisk (*GEW* s.v.) претположија дека зборот е од фригиска основа и упатија на личното име од еден фригиски атлет Ὑάγνις, Ὑάγνις < Ἑάγνις, а G. Neumann (*Der Kleine Pauly* 3, 1969, 918) допушти дека е зборот од неиндоевропско потекло. Probonas (1973, 42–45), отфрлајќи ги досегашните сугестии, повторно се обидува да најде друга и.-е. основа и преку претпоставки врз претпоставки реконструира форма *euodnon* и ја поврзува со грчкиот, одн. Хесихиевата глоса εὐομφον со значење на εὐομφον ‘добромирисен, слаткомирисен’. Всушност зборот потекнува од стариот јазичен слој на изумрени балкански јазици, меѓу кои е и македонскиот.

Таква е и глосата ἄδδαι· ῥυμοί ‘оишта, руди(на кола)’, технички термин, како и: ἀκραία·παῖς θηλεία ‘девојче’; βίρροξ со варијанта βειρόν, βερρόν = δάσν ‘шума’, за кои не само во грчкиот, туку и во други и.-е. јазици нема адекватна паралела. Сп. уште: ἀλή ‘вепар’ грч. κάπρος; γοῖάν· ὕν ‘свиња’ со варијанта γοῖτα; δρόμις еден вид хлеб кај Македонците (At-hen., III, 114b; Kallérís 158–9); καυσία·πίλος кај Менандар ‘капа’ (Pollux X, 162); παρὰός·ἀετός ‘орел’ и др. кои немаат врска со грчки зборови.

Ако се има пред вид фактот дека македонската династија, особено почнувајќи од Александар I, не случајно наречен *Philhellen* (498–454), активно спроведувала хеленизација и дека на македонскиот двор престојувале учени Грци (воени инструктори, учители, лекари, поети, уметници и др.), не е тешко да се разбере како можеле толку многу грчки зборови да проникнат во македонскиот. Како што одбележивме, најмногу има такви од областа на административниот, воениот и културниот живот (сп. βασιλεύς ‘крал’, ταγόμενα, τάχος ‘службеник’, λοχαγός ‘офицер (на оклопна чета)’, γυάλας ‘вид чаша’ и др. Има еден број анатомски изрази, како κίναδοι ‘вилицы’ κεφαλή ‘глава’, δώραξ за θώραξ ‘слезина’ и др. за кои М. Будимир (1966, 176s.) претпостави дека се преземени од областа на грчката воена хирургија, адаптирани според фонетскиот систем на античкиот македонски.

Од компаративната анализа на македонските глоси со соодветни грчки паралели може лесно да се диференцира македонската од грчката фонетика:

Во вокализмот се забележува промена на и.-е. вокал *o*, кој во грчкиот добро се чува, додека во античкиот македонски преминува во *a*, сп. δάρυλος ‘дрво, копје’ грч. δόρυ; ἄβεις ‘џфеи’ змии; ἄβρούτες ‘џфруџ’ беѓи’.

Исто така, и.-е. дифтонг *ai* во грчкиот е сочуван без промени, а во македонскиот преминал во монофтонг *a*, сп. **aidh-* грч. αἰθήρ: макед. ἀθή ‘небо’; грч. αἶθλας: макед. ἀδαλός ‘саѓи’ и др.

Класичногрчкиот акцент бил музикален и синкопата на вокали таму била сосема ретка појава. Во ант. макед., меѓутоа, изгледа акцентот бил динамичен и експираторен, како што може да се заклучи од формите κεβλή за κεφαλή, личното име Βερενία за Βερενία со синкопиран ненагласен вокал во средината.

Во консонантизмот има уште повеќе разлики. Крајното *-g* во грчкиот е стабилно, сп. *aithēr*, а во македонскиот отпаѓа (*adé*). Сигмата во почетна и интервокална позиција во грчкиот се губи, а во ант. макед. таа се пази и дури се озвучува, сп. σάρισα ‘долго (македонско копје), изџла ‘добра среќа’.

Разликата во третманот на звучните и.-е. аспирати *bh*, *dh* и *gh* е посебно значајна. Во грчкиот тие консонанти се предаваат доследно со безвучни аспирати *ph*, *th* и *kh*, а во античкиот македонски – со звучни неаспирирани оклузиви *b*, *d*, *g*, како што видовме со примерите κεφαλή : κεβαλή, θάνατος : δάνος, ἄχερος : ἀγέρδα и др. Тоа се без сомнение специфики на посебен јазик, а не на нечиј дијалект.

6. Претставниците на тезата за грчкото потекло на ант. Македонци во последно време сè повеќе го префрлаат тежиштето на својата аргументација врз македонската ономастика, особено врз антропонимијата. Се нагласува дека од литеарни извори, а во последниве две децении и од обилен епиграфски материјал излегоа на видело многубројни грчки имиња со кои биле нарекувани антички Македонци.

Навистина преку 60% од досега познатите имиња на ант. Македонци се општопознати грчки лични имиња: 'Αλέξανδρος, Γλαυκίας, Διογένης, Θεόδωρος, Εὐδαμος, Κράτιλλος, Λεωνίδας, Μεγακλῆς, Πρόμαχος, Φίλιππος (покрај Βίλιππος) и др. Меѓу нив има некои мошне архаични, познати од грчката епска поезија и митологијата: 'Αλεκτρούων, 'Αντήνωρ, Κάσσανδρος, Κλεοπάτρα и др. Има и еден број лични имиња што можат да се објаснат со средства од грчкиот, а документирани се само на македонска територија, на пр.: Κρατέννας, Λάγος, Παγκόστα, Περόδικας, Σταδμεάς и др.

Овој факт им даде повод на грчките научници да тврдат дека античките Македонци биле Грци и нивниот јазик грчки (Andronikos 1984, 83–85). И други истражувачи допуштаат дека ант. Македонци, ако и не биле Грци, можеби, сепак, зборувале некој грчки дијалект, инаку не би можеле за така кусо време откако го усвоиле атичкиот дијалект за административен јазик во времето на Филип II, да се откажат од својата антропонимија и да прифатат туѓа.

На ваквиот заклучок може да се забележи прво дека хеленизацијата во античка Македонија (која граничела со Тесалија) не започнала со Филипа II и Александар III, а многу порано. Познато е дека уште во втората половина на II милениј имало силна експанзија на микенската цивилизација во сите правци. Микенски предмети на север биле пренати до Карпатите. И на територијата од Македонија се најдени остатоци од микенски артефакти (сп. Вогза, 1992, 63), а познато е дека со импортираните предмети проникнуваат и нивните имиња од друг јазик. Со грчката колонизација, почнувајќи од крајот на VIII век пред Хр. грчкото културно влијание знатно се засилило, а продорот на тоа влијание не само што не бил спречуван, туку бил радо прифатен од македонските филхеленски кралеви и аристократијата.

Познато е дека секоја смена на културата и/или религијата внесува големи промени во антропонимијата на еден народ. Набргу по христијанизацијата во европските и многу други народи продреле многубројни имиња на светители, најголем број од кои (околу 60%) се грчки, па еврејски, римски и др. При исламизацијата промената на имињата била побрза

и поцелосна. Во исламизирани населби во Македонија за околу 2 века (XV и XVI), судејќи според турските дефтери, без малу сите словенски и христијански имиња биле заменети со арапски. Во последниве 20–30 години, пак, еден бран на модернизација кај нас услови, голем број на имиња од помладите генерации да се европеизира, а таа појава е далеку посилна кај нашите иселеници во прекуокеанските земји. Но со промената на имињата не значи дека тие се откажале од својот род и од својот јазик. Од личните имиња не може да се суди со сигурност за етничката припадност на нивните носители.

Од антропонимијата на античките Македонци исто така не може да се изведе заклучок дека нивниот јазик бил грчки. Забележително е дека паралелно со грчките имиња на македонска територија се среќаваат во знатен број и такви што не можат да се објаснат со средства од грчкиот, на пр. Ἀδαῖος, Ἀρραβαῖος, Ἀρριδαῖος, Βεῖσιων, Βυργῖνος, Γαυάνας, Γυγαία, Ἐπόμιλλος, Ἦθαρος, Κερτίμας и др. А Панев (1993 *passim*) подробно проучи од просопографски и лингвистички аспект 400 лични имиња на 718 Македонци до IV век пред Хр. и констатира (стр. 276) дека околу стотина од нив не се грчки. Тој број може уште да се зголеми ако се има предвид фактот дека писарите приспособувале туѓи имиња така што тие да им значат нешто на грчки. Таа практика е потврдена во многу случаи од микенско, класично и византиско време (Илиевски 1988, 73, 375). За имиња што биле на „мода“ кај античките Македонци в. Masson (1993).

Меѓу имињата што не можат да се објаснат со грчка етимологија, неоспорно има и такви што им припаѓале на јазиците од други среднобалкански племиња (сп. Папазоглу 1977, 74–80): тракиски (*Bitys, Doulas, Kotys*) пажонски (*Lykkeia, Dripion, Patraos*), бригиски (*Gyges, Gouras, Didas, Semele*) и др. Но има и еден број такви имиња кои содржат елементи типични за фонетиката на античкиот македонски, како спомнатите со рефлекс на звучен неаспириран оклузив наместо со безвучна аспирата во грчкиот од типот на Βερενίκη: Φερενίκη. Освен нив има еден поголем број имиња како *Byrginos, Gauanas* (така се викал и еден од легендарните основоположници на македонската династија, брат на *Perdikka* и *Aeropos*), *Dabreas, Epokillos, Sabattaras* и др., кои не можат да се објаснат со средства ни од грчкиот ни од тракискиот ни од илирскиот. Тие се автентични македонски.

Иммето *Sabattaras*, кое сигурно не е грчко (Masson 1979, 246), е посебно интересно за начинот како проникнувале грчки имиња меѓу античките Македонци. Тоа убаво се гледа

од еден почесен декрет од Делфи (IV век пред Хр.): Δεῖφοι ἔδωκαν Μαχάται Σαβάρταρᾷ Εὐρωπαίῳ Μακεδόνι αὐτῶι καὶ ἐκγόνοις προξένῳ, (Syl³. 269), со кој „Делфијците му дале проксенија (посебен статус на гостопримство) на *Makhatas* син на *Sabattaras*, Македонец од градот *Europos*, нему лично и на неговото потомство“.

Овде е показателен фактот што името на таткото е од стариот јазичен слој – македонско, а името на синот – грчко, *Μαχάτας*, изведено од μάχη ‘војна’. Такви случаи има и во поновата историја. Во турските пописни дефтери од XV и XVI век, т.е. од времето кога се вршела исламизација во некои краишта на Македонија, има примери кога таткото бил со словенско име, а синот со муслиманско: *Јакуп* син на *Петко*, *Шабан* син на *Стојко* и др. а денес: *Роберт* син на *Трајко* и *Мира*; *Пепита* ќерка на *Борче* и др. Иако нема повеќе изворни примери од типот на *Makhatas* син на *Sabattaras*, со голема доза на веројатност може да се заклучи дека хеленизацијата на античките македонски имиња се вршела на ваков начин и дека нема основ од антропониимијата да се изведува заклучок дека античките Македонци биле Грци, а нивниот јазик – грчки дијалект.

7. Од анализата како на глосите така и на личните имиња од античките Македонци може да се заклучи дека старомакедонскиот е индоевропски јазик, различен од грчкиот. Познатиот француски индоевропеист А. Meillet (1930, 53) наоѓа дека грчкиот не е поблизок до античкиот македонски отколку до било кој друг индоевропски јазик. Сосема оправдано Ј. Pokorny (*IEW, Registar* 75) при класирањето на и.-е. јазици македонскиот го става заедно со фригискиот, тракискиот и дакискиот. Р. Chantraine не ги вклучил македонските глоси во својот Етимолошки речник на грчкиот јазик (*DELG*), со што јасно покажува дека не ги смета нив за грчки (сп. уште 1966, *passim*).

Во античко време многу веројатно имало балкански јазичен сојуз, сличен на современиов. Како член на тој сојуз, античкиот македонски можел да има некои лексички и граматички црти заеднички со другите старобалкански јазици. Видовме дека во него се забележува силно грчко влијание како резултат на долга и интензивна хеленизација што ја спроведувала македонската династија и со тоа народот бил постепено вклучуван во сферата на хеленистичката култура. Но независно од тоа, судејќи по сочуваните глоси и старомакедонски лични имиња, се гледа дека античкиот македонски имал специфични особености на посебен јазик. Најтипичните од нив во консонантизмот покажуваат сродност со фригискиот, а не со грчкиот.*

14. II 1993.

* Проширена верзија на едно предавање одржано пред професори и студенти на Филозофскиот факултет во Скопје.

ЛИТЕРАТУРА

- Andronikos, M.
1984 *Vergina: The Royal Tombs and the Ancient City*, Athens.
- Barić, H.
1948 „Ilirske jezične studije“, *Rad JA* 272, 5–56, Zagreb.
- Beševliev, V.
1932 „Към въпроса за народността на старите македонци“, *Годишник на Софийския университет, Историско-филологически факултет*, 28.
- Bechtel, Fr. (B., HPN)
1917 *Die historischen Personennamen bis zur Kaiserzeit*, Halle.
- Borza, E. N.
1992 *In the Shadow of Olympus. The Emergence of Macedon*. Princeton Univ. Press, New Jersey.
- Buck, C.D.
1955 *The Greek Dialects, Grammar, Selected Inscriptions, Glossary*, Chicago.
- Budimir, M.
1934/5 „Griechisch und Makedonisch“, *RIEB (Revue internationale des études balkaniques)* I, 281–282.
1966 „De Macedonum nominis vi atque originis“, *ŽA* 16, 176–180.
- Chadwick, J.
1963 „The Prehistory of the Greek Language“, *CAH*, 2nd ed., Vol. 2, ch. 39; 3rd ed. ch. 39a, 1975.
1976 „Who Were the Dorians“? *PP (Parola del Passato)* 31, 103–117.
- Chantraine, P.
1933 *Formation (= La formation des noms en grec ancien)*, Paris.
1966 „La langue des Macédoniens et leur onomastique“, *BSL* 61, 157–66.
1968s. *DELG (= Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots)*, Paris.
- Daskalakis, Ap.
1965 *The Hellenism of the Ancient Macedonians*, Thessaloniki.
1970 „L'origine de la maison royale de Macédoine et les legendes relatives de l'antiquité“, *Arkhaia Makedonia*, Thessaloniki, 155–161.
- Дуриданов, И.
1976 *Езикът на траките*, София.
- Fick, A.
1866 „Über die Sprache der Makedoner“, *Orient und Occident* 2, 718–729.
1974 „Zum makedonischen Dialecte“ *KZ* 22, 193–235.
- Frisk, H.
1973 *GEW (= Griechisches etymologisches Wörterbuch²)*, Heidelberg.
- Georgiev, V.
1966 *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee*, Roma.
1981 *Introduction to the History of the Indo-European Language*, Sofia.
- Hammond, N.G.L.
1970 „Macedonia“, *The Oxford Classical Dictionary²*, Oxford.
1972 *A History of Macedonia, vol. I*, Oxford.
1979 *Hammond-Griffith, Macedonia, vol. II*, Oxford.
1988 *Hammond-Walbank, Macedonia, vol. III*, Oxford.

- Hatzidakis, G. N.
 1900 „Zur Ethnologie der alten Makedonier“, *IF* 11, 313–320.
 1928 „L'hellénisme de la Macedoine“, *REG* 41, 390–415.
- Hatzopoulos, M. B. – Loukopoulos, L. D.
 1980 *Philip of Macedon*, Athens.
- Hoffmann, O.
 1906 *Die Makedonen, ihre Sprache und Volkstum*, Göttingen.
 1928 „Makedonia (Volkstum und Sprache)“, *REPW* 14, 1, 681–697.
- Ilievski, P. Hr.
 1988 *Балканолошки лингвистички студии*, Скопје.
 1992^a „Потеклото на античкиот македонски и името на современиот македонски јазик“, Прилози МАНУ, Одд. за лингв. и лит. наука,
 1992^b „The Ancient Macedonian Language and the Name of the Contemporary Makedonski“, *Macedonian Review* 22, 247–268, Скопје.
Istoria tou Ellinikou Ethnous. Proistoria kai Prōtoistoria, Ath. 1970, 1980².
- Kalléris, J. N.
 1954 *Les anciens Macédoniens: Étude linguistique et historique*, vol. I; 1976 – vol. II, Athens.
- Katičić, R.
 1976^a *Ancient Languages of the Balkans*, The Hague – Paris.
 1976^b „O jeziku i narodnosti starih Makedonaca“, *Godišnjak ANUBiH*, 13, CBI, kn. 11, 339–352, Sarajevo.
- Keramopoulos, A. D.
 1934 „Ellines kai Makedones“, *Ellinika* 7, 37–49.
- Kretschmer, P.
 1896 *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen.
 1927 „Maked. alidza“, *Glotta* 15, 305–6.
Makedonia: 4.000 khronia Ellinikis Istorias kai Politismou, Ath. 1982.
- Masson, O.
 1979 „Notes d'anthroponymie greque: quelques noms sans étymologie“ *RPhil.* 53, 244–250.
 1993 „Quand le nom Ptolemaios était à la mode“, *ZPE* 1993, in the press. My благодарам на авторот што ми го испрати трудот во ракопис.
- Mayer, A.
 1952 „Über das Verhältnis des Makedonischen zum Illyrischen“, *Glotta* 32, 1952, 45–89.
- Meillet, A.
 1930 *Aperçu d'une Histoire de la Langue Greque*, Paris.
- Merker, I.
 1965 „The Ancient Kingdom of Paionia“, *Balkan Studies* 6/1, 33–54.
- Meyer, G.
 1875 „Zur makedonischen Sprachfrage“, *Jahrbücher für classische Philologie* 3, 185–192.
- Müller, K. O.
 1825 *Über die Wohnsitze, die Abstammung und die ältere Geschichte des makedonischen Volks; Eine ethnogr. Untersuchung*, Berlin. (Spored Kalléris i Pudić).
- Panev, A.
 1993^a *Makedonska antroponimija do kraja IV veka pre n.ere*, m-r rad.
 1993^b „Gydias, Dabreias, Dirbeas – Прилог кон проучувањето на антропонимјата во античка Македонија“, ЖА 43,

Papazoglou, F.

1977 „Етничка структура античке Македоније у светлости новијих ономастичких истраживања“, *Balkanica* 8, 65–82.

1988 *Les villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris.

Pape, W. – Benseler, G. E.

1875 *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Braunschweig.

Pisani, V.

1937 „La posizione linguistica del Macedone“, *RIEB* III, 8–31.

Probonas, I. K.

1973 *I syngeneia Makedonikis kai Mykinaïkis dialektou kai i prōtoelliniki kata-gōgi tōn Makedonōn*, Athina.

1977 „Makedonika kai Omirika glōssika“, *Ark. Makedonia* II, 397–407.

Pudić, I.

1971 „Die Sprache der alten Macedonen“, *L'ethnogenese des peuples balkaniques*, Sofia, ср. и *Godišnjak ANUBiH* IV, CBI knj. 2, 1966, 5–25; V, CBI 3, 1967, 145–50; VIII, 6, 1970, 181–183.

Risch, E.

1974 *Wortbildung der homerischen Sprache*², Berlin – New-York.

Russu, I.

1938 „Macedonica. Osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni“, *Ephemeris Dacoromana* 8, 1–128.

Schwyzler, E.

1939 *Griechische Grammatik* I, München.

Sturz, F. G.

1808 *De dialecto Macedonica et Alexandrina liber*, Lipsiae. (Spored Kalléris i Pudić).

Thumb, A. – Kiekers, E.

1932 *Handbuch der griechischen Dialekte* I², Heidelberg.

Touratzoglou, J.

1976 „Anthroponymie thrace en Macédoine occidentale“, *Pulpudeva* 2, Sofia, 128–146.

Vasmer, M.

1908 „К вопросу о языке древней Македоний“, *Журналъ Министерства народного просвѣщения, Отдел классической филологий* 1908, 22–35.

Vokotopoulou, I. P.

1986 „I epigraphi tōn Kalindoiōn“, *Ark. Makedonia* IV, 1986, 87–114.

SUMMARY

P. Hr. ILIEVSKI: THE PLACE OF THE ANCIENT MACEDONIAN AMONG THE OTHER IE LANGUAGES

There are numerous pieces of evidence in classical and postclassical sources for the ancient Macedonian, but no single text has been discovered from this language. The ancient grammarians have saved from oblivion about a hundred glosses with different degree of certainty known only in one form. Nearly 150 years they have been subject of intensive linguistic investigations, but their insufficient number and absence of any text gives reason for different interpretations and opinions of the scholars. While some of them think that the ancient Macedonian was a separate IE language, different from Greek, others admit that it might have been close to Greek; even some of them infer that it was a Greek (Doric) dialect. Modern Greek linguists are the most zealous defenders of the last thesis in spite of the fact that the classical Greek authors considered the Macedonian domination in Greece as foreign from outside by aliens – barbaroi.

Attempts are made to explain that the Macedonians were called *barbaroi* because they were at a lower cultural level. But the term *barbaros* comes from a linguistic sphere, not from a cultural one. It is significant that the Dorians, who really were at a much lower cultural level than the Achaeans and Ionians, were never called *barbaroi*. The ancient Greeks called *barbaroi* those who spoke other, incomprehensible language. The fact that in Macedonia, especially in its capitals, numerous Greek inscriptions are found, is used as a proof that the ancient Macedonians were Greeks. But it is well known that in ancient times Greek was a language of literacy and diplomacy, which was used in all Balkan, Mediterranean and Near Eastern countries the same as Latin in medieval West Europe, or English today all over the world. From the fact that Alexander III spread Greek culture in the Attic dialect the modern Greek authors conclude that he thought of Greek as his own language. But there is indisputable evidence by ancient authors that his „father-language“ was unintelligible to the Greeks.

The thesis that the ancient Macedonians were a Greek Doric tribe is today abandoned by official Greek scholars. Now, they go back further into the past. On the basis of linguistic parallels between Mycenaean Greek and a few glosses denoted as Macedonian they discover that Macedonian was the oldest and purest proto-Hellenic dialect. While earlier attempts were made to discover Doric features, now Greek linguists are making great efforts to find archaic, Aeolic and Mycenaean parallels. In fact, the material is complex and heterogeneous. Along with examples where some features of the Greek dialects can be recognized, there are glosses which cannot be explained with a Greek etymology. Nearly one half of the glosses are with a hypothetical interpretation, and of some of them nothing can be said with certainty.

Greek loan words could penetrate into Macedonian by different ways. It is noticeable that there are words from the administrative and military life, e.g. *basileus* “king”. From the adapted Greek loan words one can clearly see differences between Macedonian and Greek phonetics: IE vowel *o*, which is perfectly preserved in Greek, in Macedonian passes into *a*: δάρυλλος : δόρυ, ἀβροῦτες : ὀφρῦς. IE diphthong *ai* in Greek is kept well, cf. *aidh-* αἰθήρ, but in Macedonian it became a monophthong: ἀδή, etc.

In the consonantism there are even more differences: The final *-r*, stable in Greek, cf. αἰθήρ, disappears in Macedonian: ἀδή. While the aspirate occlusives in Greek are well preserved, in Macedonian a kind of *Lautverschiebung* appears, similar to that in Phrygian and Gothic. Thus IE **bh* > Gr. *ph*, Maced. *b*: κεβ(α)λή : κεφαλή, IE **dh* > Gr. *th*, Maced. *d*: δάνος : θάνατος, IE **gh* > Gr. *kh*, Maced. *k/g*: ἄχερδος : ἄχερδος, etc.

The strongest proof of the Greekness of the ancient Macedonians is found in their anthroponymy. A great number of personal names are Greek and archaic, e.g. 'Ἀλέξανδρος, Κάσσανδρος, Κλεοπάτρα, etc. This phenomenon can be explained with the Greek influence which had been exerted since Mycenaean times. It is well known that every change of the culture or religion causes great changes in the anthroponymy of a people. Not long after the Christianization of some European and other peoples numerous names of saints penetrated into their languages. It is noticeable that the majority of these names (nearly 60%) are Greek, then Hebrew, Roman, etc. During the Islamization the change of the personal names was more intensive. It is a fact that about 60% of the known names of ancient Macedonians by the IV century B. C. nearly 400 are transparent Greek personal names. But along with them there are names which cannot be explained with Greek etymologies, e.g. *Byrginos*, *Gauanas*, *Dabreas*, etc. Among the names which cannot be explained as Greek there are some which belonged to the other Balkan peoples, e.g. Thracian (*Bitys*, *Doulas*, *Kotys*), Paionian (*Lykkeia*, *Dropion*, *Patraos*), etc. But there is a number of names which contain elements typical for the phonetics of ancient Macedonian, e.g.: *Berenike* : *Pherenike*, *Bilippos* : *Philippos*, etc. Besides, there is a considerable number of names, which are genuine Macedonian.

The name *Sabattaras*, which is certainly non-Greek one, is quite indicative for the way how the Greek personal names have penetrated among the ancient Macedonians. With the honourable decree from the IV century the Delphians gave *προξενία* (friendship), to *Μαχάτας*, son of *Sabattara*, a Macedonian from Europos. The name of the father is from the old cultural stratum – Macedonian, and that of the son – Greek. Similar cases appear in later times when the Islamization was imposed on the Balkan population and in the Turkish census one can read quite often Slavonic names of the fathers, and Arabic – of the sons, e.g., *Ibrahim*, son of Stanko, etc.

From the analysis of the Macedonian glosses and non-Greek personal names of some ancient Macedonians one can conclude that the ancient Macedonian was a separate IE language, distinct from Greek. The most typical phonetic features of this language show close familiarity with Phrygian (Brygian).